

JEAN KALMAN

‘Ik heb filosofie gestudeerd, dat helpt bij mijn werk als lichtontwerper’

Jean Kalman is freelance lichtontwerper. Hij is voornamelijk actief in de operawereld, maar werkte ook samen met o.m. Peter Brook.

ETCETERA: Het is moeilijk om aan dit gesprek te beginnen, want ik vind geen adequate vertaling voor het woord ‘lichtontwerper’ in het Frans.

JEAN KALMAN: In het Frans gebruikt men soms de Engelse term ‘lighting designer’. De eigenlijke term is ‘éclairagiste’. Maar aangezien die niet lijkt te beantwoorden aan de aura die tegenwoordig rond ons beroep hangt, weet men niet goed welke term te gebruiken. In programmaboekjes schrijft men ‘belichting’ of ‘licht’. En daardoor ook ‘decor’ in plaats van ‘decorateur’, en ‘regie’ in plaats van ‘regisseur’. Ik zeg ‘lampiste’, dat is ook niet slecht. (Lacht.)

Het probleem van de naamgeving duidt de moeilijkheid aan om te vatten wat ons beroep juist inhoudt en misschien ook de overbodigheid van het beroep. Men kent het tegenwoordig een te groot belang toe. Vroeger deden gewoonlijk de regisseur en de decorbouwer het licht. Dat is trouwens nog vaak het geval. In Duitsland bijvoorbeeld, heb je de ‘Beleuchtungsmeister’, een technicus verbonden aan het theater. De decorbouwer en de regisseur maken de belichting met zijn hulp. Ik heb daar niets tegen. Dat is even coherent.

Het belang dat de lichtontwerper tegenwoordig krijgt, is misschien een teken van zwakheid van het theater. Ik ben – om het heel negatief te stellen – een parasiet die van die zwakheid profiteert. Hetzelfde geldt als je te veel belang hecht aan het decor. Dan maak je van theater spektakel. Natuurlijk is theater ook spektakel, maar als het slechts gaat om uiterlijk effectbejag, dan is dat een teken van zwakheid. Net voor de opkomst van de romantiek, rond 1830, was er zo’n moment van grote zwakheid in het theater. Toen had je fabuleuze, enorme decors, spectaculaire panorama’s, met Afrikaanse tafereelen, olifanten, etc. De zwakheid bestaat erin dat licht en decor zich voor zichzelf gaan profileren.

Daarnaast zijn er natuurlijk mogelijkheden tot evenwichtige samenwerking. Ik denk niet dat het werk van Peter Brook een teken van zwakheid van het theater is. Maar ik denk ook niet dat hij mij te veel belang heeft gegeven. Ik heb meegewerkt aan zijn werk, ik had mijn aandeel, maar de plaats van de acteur was de belangrijkste.

Er zijn natuurlijk wel voorstellingen waarbij een lichtontwerper noodzakelijk is, bijvoorbeeld grote rock-, pop- of technospektakels waar het licht het decor is. Maar in de opera is de belichting pas echt nodig wanneer de productie niet erg goed is. Een slechte belichting kan een voorstelling doden. Een correcte belichting laat de voorstelling tenminste leven. Als de belichting de voorstelling kan helpen, er een nieuwe energie aan kan geven, de band met de toeschouwer kan versterken, zoveel te beter.

Koppelaarster

ETCETERA: Stelt u zich dan ten dienste van de productie?

JEAN KALMAN: Ik vervul de rol van tussenpersoon. Ik sta tussen de verschillende elementen in: de acteurs, de regisseur, de ruimte of het decor, het gebouw en het publiek. Ik probeer al die dingen te koppelen. Ik ben een soort Celestina, een koppelaarster. Het is al voorgevallen dat dankzij mijn werk de regisseur en de decorontwerper konden samenwerken. Of dat ze geclashd zijn wanneer ik me terugtrok.

ETCETERA: Omdat u de tekortkomingen, bijvoorbeeld van het decor, met uw licht camoufleert?

JEAN KALMAN: Nee, het is subtieler, het is niet zomaar schminkwerk. Het is maken dat regisseur en acteurs zich op hun gemak voelen in een ruimte waarin ze zonder belichting niet of minder gelukkig zouden zijn, of zich belemmerd zouden voelen. Maar dat wil niet zeggen dat de belichting alles makkelijker moet maken. Moeilijkheden opleggen, is ook een manier om de rol van Celestina te spelen: koppelaarsters vertragen soms een afspraak, of maken dat een brief niet aankomt, wat soms een beter effect heeft. Ook in relatie tot het publiek vervul ik niet zomaar de rol van ‘makkelijk-maker’, in de zin

dat alles goed zichtbaar is. Soms is het sterker om de dingen moeilijk zichtbaar te maken. Daar speelt het gevoel een rol. Voor mij is mijn eigen verveling bij het kijken een goede barometer. Het ligt niet altijd aan de belichting dat ik me verveel. Maar soms wel. Als ik mij al verveel, is er nog meer kans dat het publiek zich gaat vervelen. Daar speelt de rol van intermediair met het publiek.

Bij het ontwerpen van een lichtplan, speelt natuurlijk ook de reële ruimte een rol. Die maakt dingen mogelijk of onmogelijk. Er is altijd die confrontatie met de harde werkelijkheid, die niet altijd je droom volgt. Het lichtplan is dus vaak het resultaat van al die dingen. Ik moet zeggen dat ik een heel slechte reputatie heb, want vaak werk ik zonder plan. Het plan is het resultaat: op de dag van de première is er een plan. Dat kan dan meegenomen worden op reis.

ETCETERA: Is het licht volgens u dan geen autonoom element, zoals de acteur of de tekst?

JEAN KALMAN: Nee. Waarom is de hemel blauw, terwijl de kosmos zwart is? Omdat er zich in de lucht kleine deeltjes damp en stof bevinden die het licht breken en verspreiden. Op zich is licht zwart: er is niets. Op zich is licht geen licht. Licht is een medium: het bestaat slechts in verhouding tot iets anders, tussen twee andere dingen in. Ik herinner me dat een jonge regisseuse me vroeg om samen met haar een lichtspektakel te maken. Dat vind ik een vreemde vraag. Een lichtspektakel, ik weet het niet... Het zwart van de kosmos is het mooiste lichtspektakel. Het is pas wanneer het licht een bepaalde atmosfeer ontmoet, dat er dingen kunnen ontstaan.

ETCETERA: Licht bestaat pas in zijn reflectie?

JEAN KALMAN: Ja. En dat is nog meer het geval in het theater. Het is natuurlijk niet zo dat licht niet bestaat. Men kan het wetenschappelijk bestuderen: het bestaat uit fotonen, lichtgolven, etc. Maar in het theater bestaan de dingen altijd in een verhouding van ontmoeting. De dingen steunen er op elkaar, doen er elkaar bestaan. Er worden soms wel aparte tentoonstellingen gehouden van maquettes, maar dat is meestal